

ks. Rafał Rybacki

ZAPIS WIZYTACJI KOŚCIOŁA FARNEGO W GOSTYNIU PRZEPROWADZONEJ W ROKU 1610

Poniższy tekst to fragment (karty 52-54) z woluminu *Acta Visitationum 4* (sygn. AV 4) przechowywanego w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Jest to księga zawierająca 216 kart. Na jej treść składają się zapisy powstałe jako protokół wizytacji biskupiej przeprowadzonej przez archidiakona śremskiego Kaspera Hapa¹ w kościołach Poznania w 1611 roku (karty 1-31), a także w archidiakonacie śremskim w latach 1610 i 1619 (karty 31-216). Jest to jedna z najstarszych ksiąg wizytacyjnych przechowywanych w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Jak wynika z zamieszczonej na początku woluminu notatki, księga została sporządzona przez notariusza biskupiego Mikołaja Staszewskiego w roku 1620: *Decreta in eandem Visitatione facta per eundem Reverendissimum Dominum Gasparum Hap Suffraganeum Posnaniensem et Archidiaconum Sremensem, et per me Nicolaum Staszewski Publicum Sacra auctoritate apostolica eiusdemque visitationis de mandato Reverendissimi Notarium conscripta anno 1620 quarta mensis aprilis.*

Notariusz Mikołaj Staszewski zamieścił ponadto wzmiankę o śmierci biskupa Kaspera Hapa (karta 115b), która nastąpiła 26 czerwca 1619 roku. Przerwała ona realizację zamierzonej wizytacji całego archidiakonatu śremskiego. W 1619 roku Hap zdołał zwizytować dekanat śmigielski, wschowski

¹ Kasper (Gasparus) Hap (1563-1619) – kanonik katedralny poznański, prepozyt kolegiaty św. Marii Magdaleny, archidiakon śremski, w latach 1618-1619 biskup tytularny enneński i sufragan poznański.

oraz niecały krobski (*Crobensi non item integro*). Z zapisu Staszewskiego dowiadujemy się, iż powrócił do Poznania z zamiarem rychłego kontynuowania wizytacji (*reversus est Posnaniam, brevi continuaturus*), ale z zrządzenia Bożej Opatrzności zapadł na nieznaną chorobę (*sed quoniam disponendum providentia Dei, in morbum incognitum incidemat*). Umarł, wyczerpany z powodu tejże, po trwającej cztery tygodnie ciężkiej chorobie (*quatuor septimanarum morbo gravi exhaustus, pie ac suavissime in Domino obdormivit*). Staszewski wkrótce potem sporządził księgę powizytacyjną, czyniąc niejako zadość gorliwości biskupa Hapa wobec całej diecezji, dla której był on bardzo zasłużony (*desiderio sui apud totam Dioecesim, tanquam praeclare de ea meritis, relicto, quam ego Nicolaus Staszewski eiusdem visitationis et paulo post Publicus Sacra Auctoritate Apostolica Notarius descripsi*).

Poniżej zamieszczamy transkrypcję zapisu sprawozdania wizytacyjnego z parafii św. Małgorzaty w Gostyniu z 1610 roku, sporządzonego po łacinie i częściowo po polsku, a także opartą na tej transkrypcji interpretację protokołu. Tłumaczenia na język polski, stanowiące zasadniczą treść tej interpretacji, zostały oparte głównie na *Słowniku łacińsko-polskim* pod red. Mariana Plezi, a także *Słowniku łacińsko-polskim dla prawników i historyków* pod red. Janusza Sondela oraz na *Słowniku kościelnym łacińsko-polskim* ks. Alojzego Jougana. Znakiem [...] oznaczono miejsca, których nie udało się odczytać.

Oppidum Gostin

Ibidem est Ecclesia murata parochialis, tituli S. Margarethae, consecrata, ut constat ex dedicatione qua sit prima Dominica post festum S. Michaelis. Iuris patronatus Haereditis ibidem, testudine clausa, sex columnas muratas sustentata est. Chorus a corpore Ecclesiae ligneis cancellis distinctus est, pavementum latere stratum, fores 3 cum bona clausura. Candelabrum² unum pendens in medio cupreum.

Ciborium³ ligneum sculptum ad sinistram partem Ecclesiae sittum, in quo pyxis⁴ argentea cum alia parva in quas (quibus?) cum sacco lineo Venerabile Sacramentum recondi solet. Altera pyxis cuprea pro deferenda ad Infirmos Venerabili Eucharistia. Item seipsulus pro ablutione infirmorum argenteus parvus. Lucerna pro lumine ante Ipsam deferendam. Et bursa de corio. Ante ipsum ciborium lampa(s) pendet, sed tantum durantibus Officis

² Candelabrum – świecznik kryty, służący do procesji z Najświętszym Sakramentem.

³ Ciborium – słowo pochodzenia greckiego, oznaczające wielki kielich na komunikanty albo sklepiony daszek nad ołtarzem w kształcie baldachimu z kamienia albo drewna; może oznaczać również puchar albo kubek.

⁴ Pyxis – słowo pochodzenia greckiego, oznaczające puszkę, czyli cyborium, to znaczy kielich z przykrywą do rozdzielania Komunii świętej, jak również naczynie.

Divinis ibidem absolvi(s) solite ardet. Chrismalia⁵ 2 argenteum deauratum⁶ et stanneum cum Chrimate⁷ servantur ibidem in Ciborio.

Baptisterium muratum sed in reparatione sepulchri per D. Słupska, mariti sui corruptum. Qua eius extructionem seu reparationem brevi tempore promisit, in medio Ecclesiae est situm, cancellis ligneis est circumdatum. Intus ac deintus dealbatum cum aqua baptismali. Metrica Baptisatorum ab anno 1602, Copulatorum in Matrimonio ab anno 1609 tantum sit in libroque non ligato scribitur, est monitus ut diligentius eam scribi faciat.

Altaria ibidem decem murata, sed non omnia consecrata, decenter sunt cooperta. De fundatione aliquorum non constat prout infra dicitur: Primum maius consecratum et muratum, cum tabula⁸ et sigillo⁹ integro, decenter coopertum tribus nappis et Antependio¹⁰ pro tempore servienti. Secundum ante Ciborium muratum, cum signis consecrationis, sed sine fundatione. Tertium, in corpore ad sinistram partem Ecclesiae, muratum etiam consecratum. Collationis¹¹ Magistratus Gostinensis, habet Erectionem Anno 1501, 3 Februarii ad Acta Concistorii Posnaniensis insertam, sed possessore legitimo caret, fertur negligentia Praesentantium. Habet item Obligationes¹² aliquot pro censibus¹³ quae Plebanus debebat tradere ad miserinos in vitricum praesentem, sed admonitus nil fecit. Vocatur quia utique Altare Trinitatis Pauperum. Quartum ad eamque partem, penes secundam columnam a choro sittum, non consecratum, coopertum tamen tribus nappis reverenter, de fundatione etiam eius non constat. Quintum ad eamque partem ad 3 columnam, non consecratum nec erectum. Sextum, ad dextram partem penes ciborium templi, non consecratum sine fundatione, decenter tamen ornatum. Septimum, ad partem praefatam, penes secundam columnam sittum, non consecratum, antependio et nappis tribus coopertum. Plebanus retulit Sociam Altare habere suam fundationem, de qua nobis non constabat, sed sine possessore hucusque manet, negligentia Magistratus versus patronorum in praesentando.

⁵ Chrismalia – od chrimalis, dotyczący olejów świętych, tu: naczynia na oleje święte.

⁶ Deauratum – słowo może oznaczać przedmiot pozłocony, jak również pozbawiony złota, czyli na przykład naczynie, które należy pozłocić dla godnego przechowywania Najświętszego Sakramentu.

⁷ Chrisma – słowo pochodzenia greckiego, oznaczające Krzyżmo święte, czyli mieszaninę oliwy i balsamu do namaszczenia przy chrzcie, bierzmowaniu, kapłaństwie i innych poświęceniach kościelnych, poświęcane co roku przez biskupa w Wielki Czwartek.

⁸ Tabula – tu: malowidło na desce, obraz wotywny.

⁹ Sigillum – słowo może oznaczać m.in. pieczęć, znak bądź dokument.

¹⁰ Antependium – zasłona na przedniej części ołtarza z jedwabiu rozpiętego na drewnianej ramie, ozdobiona odpowiednią barwą stosownie do świąt.

¹¹ Collatio – tu: nadanie, przydzielenie. Słowo może również oznaczać ofiarę pieniężną.

¹² Obligatio – słowo może oznaczać m.in. zobowiązanie, obowiązek, powinność, zastaw.

¹³ Census – słowo może oznaczać m.in. majątek, daninę, gotówkę bądź czynsz.

In capella super sacristiam sunt Altaria 3 omnia murata, non tamen consecrata. Primum maius vocatur ab annis quo S. Annae, ab imagine picta ibidem. Possessor eius Capellae seu Altaris est Haeres? [...] Jarocinensis, qui ibidem non comparuit in visitatione neque proventus suos demonstravit, dicitur absolvere missas ibidem pro voluntate. Patroni¹⁴ eius Capellae de Familia Skoczylasow. Pro dote Sancti Altaris census 12 florenorum in [...] Strzelce inscriptum, solvitur pro festo S. Adalberti.

Ad eam capellam seu Altare absolvit sua Divina officia Fraternitas Litteratorum per olim Reverendissimum Luca a Kościelec Episcopum Posnaniensem Anno 1592 ibidem erecta et salariat sacerdotem pro quartuali uno floreno. Secundum Altare ad partem sinistram capellae non consecratum sed coopertum. Tertium ibidem nec consecratum, nec dotatum; atque haec sufficiant de Altaribus.

Plebanus eius Ecclesiae Venerabilis Valentinus a Sierakowo legitime ordinatus et institutus. Porrexit inventarium rerum Ecclesiae infrascriptum.

Inventarium Apparatus¹⁵ Ecclesiae Gostinensis: Monstranti(um) argenteum deauratum cum serico, Crux argentea magna deaurata, Alia minor alba, Tertia parva, Reliquia S. Annae in ossibus Elephantis, Calices 16 cum 15 patenis, ex quibus tantum 3 non deaurati, Pacificale ligneum magnum. Parva vero alia duo, Turribulum argenteum cum navicula, Ampullarum par de argento, Agnus Dei¹⁶ 2 in ligno imposit(a).

Cappa seu Pluviale sericea auro intertexta, alias złotogłowa¹⁷ z gałką wszytą srebrną postacisną. Druga cappa złotogłowa podlejsza, w niej kryształ w srebro oprawny. 3 aksamitna czerwona z kryształem, aksamitna czarna z kryształem, kitajkowa czarna. Ornat nowy złotogłowy, drugi taki sam złotogłowy czerwony, trzeci złotogłowy podlejszy, czerwony złotogłowy słomiany nazwany. Dwa ornaty złotogłowe brunatne, ornat złotogłowy samij z krzyżem szytym, zielony adamaszkowy, brunatny adamaszkowy, brunatny, biały adamaszkowy, drugi taki sam z krzyżem złotogłowym. Zielonych adamaszkowych starych 2, brunatny i błękitny adamaszkowe, czerwone adamaszkowe 2, czerwone 3 stare, atlasowy biały, atlasowy czerwony, aksamitny czerwony, adamaszkowy czarny, czarnych aksamitnych dwa, trzeci takowy sam. Kitajkowy biały, adamaszkowy biały z krzyżem zielonym, procedelowy biały, drugi złoty taki sam. Dalmatyki procedelowe czerwone, aksamitne zielone atlasowe. Antependia: srebrogłowe na ołtarz białe, procedelowe drugie, czerwone aksamitne,

¹⁴ Patronus – słowo może oznaczać m.in. patrona bądź fundatora.

¹⁵ Apparatus – słowo może oznaczać m.in. narzędzia, sprzęt, wyposażenie.

¹⁶ Agnus Dei – *Baranek Boży*, tu w znaczeniu złożonego obrazka przedstawiającego Jana Chrzciciela oraz Baranka.

¹⁷ Pisownia fragmentu w języku polskim została dostosowana ortograficznie i interpunkcyjnie do współczesnej normy.

białe czamletowe, szachowane piąte ferialne szyte, procedelowe do Panny Maryi, takie same na kaplicę, [...] na mały ołtarzyk. Inszych małych tak na ołtarzyki [...] inho do Panny Maryi jest z potrzebą.

Obrusy: obrusów ciężkich z klamrami 3, a czwarty z siatką, rąbkowy z siatką jedwabną. Inszych wszystkich pospolitych 31, do Panny Maryi obrus z koronkami ciężkimi od P. Marlewski. Ręczników z obrusami 3, czwarty z czarnym, ręczników [...] 18, ampulek 3 pary, dalmatyczek, komży wielgich 8, dziewiąta kaznodziejska z koronkami, alby małe na chłopięta z komeżek małych 3 pary, kapek na chłopięta 2 pary. Vela na pulpitek czerwone złotogłowowe, a drugie proste ferialne, poduszka na ołtarz pod mszał, sztuka złotogłowa na ołtarz, chustek ze złotem 8, a jedwabiem 13, aksamit na ławeczkę czerwony.

Szerzynka przed cyborium złotogłowa kitajką podszyta, a druga adamaszkowa. Namiotki z [...] czerwony, ze złotem i dębkowy z koronkami, wierzchny do nich jeden atlasowy. Trzeci namiotek do Panny Maryi. Kobierec czarny na formę dzwonkową. Mszałów rzymskich 3, czwarty w srebro oprawny. Agenda rzymska i stara druga poznańska. Sukno czerwone przed wielki ołtarz, pasów 7. Trybularz mosiężny do niego troha cerowa. Lampa mosiężna z sklenicą, kropielnica cerowa. Szerzynka czerwona atlasowa z aniołkami złotem szytymi. Druga szerzynka błękitna atlasowa złotem szyta.

Lichtarzy mosiężnych, tak w wielgim kościele, jako u Panny Maryi par trzynaście. Lichtarz mosiężny o jednej rurce. Sukno czerwone przed ołtarz do Panny Maryi.

Gradały: antyfonarz pergaminowy, suplementum notowane ad formam antyfonarza rzymskiego [...] srebrne z kamieniami, wieńce dwa jedwabne, velum 3 [...] ad P. Maryi. Korale przy nich jest pieniążek i srebrnoprawny kryształik. Jedwabnica od P. [Zadoski?]. Druga turecka subtelna, kitajki 2, czerwona i pomarańczowa. Kitajki dwie [...] zielony długie, kitajka czarna. Ręczników tureckich 3, kitajka ciemnozielona cum nomine IHS, rąbków rozmaitych 38, alb z koronkami i humerałami 4. alb [...] z humerałami 9, pospolitych jedenaście.

Szerzynka czerwona jedwabna na niej wyszyte złotem nomen Jesus i koronki wkoło złote. Szerzynka biała siatką i listwami złotem szytymi, także koronki wkoło złote.

Tectum Ecclesiae eiusque bene tectum testaceum. Campanile muratum cum tribus campanis et quarta signante. Ossorium ibidem muratum bonum. Pro reparatione Ecclesiae ac aliis necessitatibus hebetur tres floreni census ex tribus Macellis Camisicum?, qui quotannis percipiuntur a victricis Ecclesiae e elemosina ab tribus diebus festis fieri solit, pro eiusque necessitatibus convertuntur per eosque victricos, qui faciunt nomen annuatim Consulatui ibidem cum scitu Domini Parochi.

Campanatorem et organarium salariant victrici de thesauro Ecclesiae ex antiquo, concionatorem vero Consulatui Oppidi. Officia Ecclesiae

peraguntur more aliarum Ecclesiarum in oppido existentium, praeter quod Matutinum Sanctum de Beata Maria Virgine quotidie decantatur. In quibus nulla esse negligentia praesentes tunc ibidem asserebant.

Domus pro Plebano parva in cimiterio sub Turri in Angulo sita. Secunda domus qua dicitur esse litteratorum ex antiquo. Tertia pro concionatore cum Hortulo¹⁸ parvo. Quarta in qua manent simul duo Vicary. Omnes dicta domicula utcumque coopertae reparatione indigent.

Parochus habet vicarios duos: Albertum Borzenski (?) qui non fuit tunc approbatus¹⁹ et Joannem a Novacivitate mediocriter in administratione sacramentorum constat. Sunt aliquot Fraternitates sicut S. Annae, qua habet Privilegium a Religiosorum Fratibus Minoribus de Observantia, approbatum per Officium Posnaniensem, singulis propriis textis missam de S. Anna cum cantu absolvunt. In quorum vero temporibus anni ac in festo eiusque S. Annae Processione(m) cum Venerabili Sacramento (et) cum Indulgentiis.

Item Fraternitas Laniorum, Panificum, Sutorum, Figulorum, Rotificum, Doceatorum, Fabrorum, Ferraviorum, Sensafabrorum, Textorum, Pelliorum non Erectae.

Qua tamen omnes ex antiquo absolvunt Requiem pro Defunctis tribus quolibet quartuali. In baculis etiam Confratres candellas superpositas diebus festivis ad Divina Officia accendere solent.

* * *

Miasto Gostyń

Jest tam kościół murowany, parafialny, pod wezwaniem św. Małgorzaty, konsekrowany, jak wynika z rocznicy konsekracji, która przypada w pierwszą niedzielę po święcie św. Michała Archanioła, prawa patronatu miejscowego Dziedzica (iuris patronatus Haeredis ibidem). Kościół przykryty dachem ochronnym (testudine clausa), jest podparty sześcioma murowanymi kolumnami. Chór²⁰ oddzielony od głównej części kościoła drewnianymi kratami. Kościół ma troje drzwi, z dobrym zamknięciem (clausura). Posadzka wyłożona ceglana warstwą, pośrodku kościoła wiszące jedno miedziane candelabrum.

Cyborium drewniane, rzeźbione, usytuowane po lewej stronie kościoła, w nim srebrna puszka (pyxis) wraz z inną małą, w których, wedle zwyczaju, chowany jest w lnianym woreczku (in sacco) Najświętszy Sakrament.

¹⁸ Hortulus – słowo może oznaczać ogródek albo zagrodę.

¹⁹ Approbatus – w znaczeniu zaaprobowany, posiadający stosowne świadectwo dla wykonywania funkcji kościelnej (jurysdykcji). Terminem „approbaticum” zwykło się później nazywać także egzamin składany przez duchownego w celu uzyskania urzędu kościelnego (officium ecclesiasticum).

²⁰ Chorus – słowo może oznaczać chór albo część kościoła, w której znajduje się ołtarz oraz miejsce dla duchowieństwa.

Druga puszka miedziana, do zanoszenia Chorym Najświętszej Eucharystii, również małe srebrne naczynie służące do ablucji²¹ od chorych (seipsulus? pro ablutione Infirmorum).

Świecznik (lampka) na światło (pro lumine) do niesienia przed Najświętszym Sakramentem oraz skórzana bursa. Przed cyborium wisi lampa, która pali się, jak jest w zwyczaju, tylko w czasie sprawowanych tam nabożeństw. Chrismalia²² dwa, srebrne pozłoczone, drugie cynowe z Krzyżmem, przechowywane są równocześnie w cyborium.

Chrzcielnica murowana, uszkodzona przy naprawie nagrobka Pani Słupskiej, jej męża. Ta obiecała jej przeniesienie w inne miejsce i naprawę w krótkim czasie, usytuowana pośrodku kościoła, wewnątrz i z zewnątrz wybielona, z wodą chrzcielną. Metryka chrztów od roku 1602, zaś metryka zawartych małżeństw od roku 1609. Zapisuje się w księdze nie zszytej. Upomniano, aby dołożono starań, by były spisywane pilnie.

W kościele jest 10 ołtarzy murowanych, nie wszystkie jeszcze konsekrowane, wszystkie jednak starannie przykryte. O fundacji niektórych nie figuruje nic poza to, co stwierdza się poniżej:

Ołtarz główny konsekrowany i murowany, z malowidłem wotywnym i pieczęcią nienaruszoną, starannie okryty, z trzema obrusami, z antependium służącym stosownie do okoliczności. Drugi ołtarz przed cyborium, murowany, ze znakami konsekracji, lecz bez fundacji. Trzeci ołtarz, po lewej stronie głównej części kościoła, murowany i raczej (także?) konsekrowany. Z nadania Magistratu Gostyńskiego erygowany 3 lutego w roku 1501. Erygowanie zostało włączone do Akt Konsystorza Poznańskiego. Brak jednak legalnie ustanowionego właściciela, jak mówi się z zaniedbania mających prawo prezentowania. Ołtarz ma również kilka zobowiązań (wierzytelności) na majątku, które to Pleban powinien przekazać na rzecz ubogich i zostawić u obecnego wityryka²³. Upomniany nic w tej sprawie nie uczynił. Zaiste, nazywany jest z pewnością Ołtarzem Trójcy Świętej Ubogich. Czwarty ołtarz z tej samej strony kościoła co trzeci, w pobliżu drugiej kolumny, nie konsekrowany, lecz przykryty ze czcią trzema obrusami, o jego fundacji jednak nic nie wiadomo. Piąty ołtarz, z tej samej strony, przy trzeciej kolumnie, nie konsekrowany, ani nie erygowany. Szósty ołtarz, po prawej stronie cyborium świątyni, bez fundacji, ani nie konsekrowany. Starannie jednak przyozdobiony. Siódmy ołtarz, po wyżej wspomnianej stronie, usytuowany w pobliżu drugiej ko-

²¹ Ablutio – słowo może oznaczać obmycie lub wino z wodą do obmycia kielicha podczas mszy świętej, a także chrzest.

²² Tu: naczynia na oleje święte. Warto wspomnieć, iż słowo *chrismale*, będące pochodzenia greckiego, oznacza białą chustę, którą kładzie się na głowę dorosłego chrześniaka po namaszczeniu Krzyżmem bądź najniższy nasycony woskiem obrusik Iniany, rozciągnięty nad menzą ołtarzową. Na nim leżą właściwie trzy obrusy ołtarzowe.

²³ Vitricus – wityryk, czyli trzymający kasę kościelną.

lumny, nie konsekrowany, przykryty antependium i trzema obrusami. Pleban utrzymywał, że ołtarz ma swą wspólną fundację, o której nic nie było nam wiadomo. Ołtarz pozostaje aż dotąd bez żadnego właściciela wskutek zaniebdania Rady Miejskiej i na odwrót właścicieli, jeśli chodzi o przedstawianie osób (in praesentando).

W kaplicy nad zakrystią są trzy ołtarze, wszystkie murowane, jednak nie konsekrowane. Pierwszy z nich, główny, ze względu na namalowany obraz, nazywany jest ołtarzem św. Anny. Właścicielem kaplicy i ołtarza jest Dziedzic? [...] Jarociński?, który jednak w tym czasie nie stawił się na wizytacji ani nie wykazał żadnych dochodów. Twierdzi się, że nabożeństwa są sprawowane przy tym ołtarzu dobrowolnie. Fundatorami (Patroni) jego kaplicy są Skoczylasowie. Na uposażenie Ołtarza zapisane jest 12 florenów, zapisane na Strzelcach (in [...] Strzelce)²⁴. Zobowiązanie wypełnia się na święto św. Wojciecha.

W tejże kaplicy i przy tym ołtarzu sprawuje swą liturgię Bractwo Literackie, ustanowione w 1592 roku przez biskupa poznańskiego Łukasza Kościeleckiego, które wynagradza kapłana co kwartał jednym florenem. Drugi ołtarz w kaplicy przy zakrystii nie konsekrowany, ale przykryty. Trzeci ani nie konsekrowany, ani nie wyposażony; i tak to niech wystarczy, jeśli chodzi o ołtarze.

Plebanem kościoła jest Czcigodny ksiądz Walenty z Sierakowa, ważne, to znaczy zgodnie z prawem (legitime) wyświęcony (ordinatus) i ustanowiony (institutus). Wykazał się poniżej spisany inwentarzem rzeczy kościoła:

Inwentarz sprzętu Kościoła gostyńskiego: Monstrancja srebrna, złożona z jedwabiem, krzyż duży srebrny złożony, drugi zaś mniejszy biały, trzeci mały, relikwie św. Anny w kości słoniowej (in ossibus elephantis), kielichów 16, paten 15, z których tylko 3 niepołożone, pacyfikał drewniany duży, inne zaś mniejsze dwa, trybularz srebrny z łódką. Para ampułek ze srebra, Agnus Dei – 2, umieszczone w drewnie, (in ligno imposita?).

Cappa seu Pluviale sericea auro intertexta, alias złotogłowowa²⁵ z gałką wszytą srebrną postacistą. Druga cappa złotogłowowa podlejsza, w niej kryształ w srebro oprawny. 3 aksamitna czerwona z kryształem, aksamitna czarna z kryształem, kitajkowa czarna. Ornat nowy złotogłowowy, drugi taki sam złotogłowowy czerwony, trzeci złotogłowowy podlejszy, czerwony złotogłowowy słomiany nazwany. Dwa ornaty złotogłowe brunatne, ornat złotogłowowy samij z krzyżem szytym, zielony adamaszkowy, brunatny adamaszkowy, brunatny, biały adamaszkowy, drugi taki sam z krzyżem złotogłowowym. Zielonych adamaszkowych starych 2, brunatny

²⁴ W późniejszej wizytacji, przeprowadzonej przez archidiacona śremskiego Jana Franciszka Wolskiego w 1667 roku, odnajdujemy w analogicznym miejscu wzmiankę o dziedzicu Marcynie Strzeleckim.

²⁵ Złotogłowowa, czyli przetykana złotem („auro intertexta”).

i błękity adamaszkowe, czerwone adamaszkowe 2, czerwone 3 stare, atłasowy biały, atłasowy czerwony, aksamitny czerwony, adamaszkowy czarny, czarnych aksamitnych dwa, trzeci takowy sam. Kitajkowy biały, adamaszkowy biały z krzyżem zielonym, procedelowy biały, drugi złoty taki sam. Dalmatyki procedelowe czerwone, aksamitne zielone atłasowe. Antependia: srebrogłowe na ołtarz białe, procedelowe drugie, czerwone aksamitne, białe czamletowe, szachowane piąte ferialne szyte, procedelowe do Panny Maryi, takie same na kaplicę, [...] na mały ołtarzyk. Inszych małych tak na ołtarzyki [...] incho do Panny Maryi jest z potrzebą.

Obrusy: obrusów ciężkich z klamrami 3, a czwarty z siatką, rąbkowy z siatką jedwabną. Inszych wszystkich pospolitych 31, do Panny Maryi obrus z koronkami ciężkimi od P. Marlewski. Ręczników z obrusami 3, czwarty z czarnym, ręczników [...] 18, ampułek 3 pary, dalmatyczek, komży wielkich 8, dziewiąta kaznodziejska z koronkami, alby małe na chłopięta z komeżek małych 3 pary, kapek na chłopięta 2 pary. Vela na pulpitek czerwone złotogłowe, a drugie proste ferialne, poduszka na ołtarz pod mszał, sztuka złotogłowa na ołtarz, chustek ze złotem 8, a jedwabiem 13, aksamit na ławeczkę czerwony.

Szerzynka przed cyborium złotogłowa kitajką podszyta, a druga adamaszkowa. Namiotki z [...] czerwony, ze złotem i dębkowy z koronkami, wierzchny do nich jeden atłasowy. Trzeci namiotek do Panny Maryi. Kobierzec czarny na formę dzwonkową. Mszałów rzymskich 3, czwarty w srebro oprawny. Agenda rzymska i stara druga poznańska. Sukno czerwone przed wielki ołtarz, pasów 7. Trybularz mosiężny do niego troha cerowa. Lampa mosiężna z sklenicą, kropielnica cerowa. Szerzynka czerwona atłasowa z aniołkami złotem szytymi. Druga szerzynka błękitna atłasowa złotem szyta.

Lichtarzy mosiężnych, tak w wielkim kościele, jako u Panny Maryi par trzynaście. Lichtarz mosiężny o jednej rurce. Sukno czerwone przed ołtarz do Panny Maryi.

Gradały: antyfonarz pergaminowy, suplementum notowane ad formam antyfonarza rzymskiego [...] srebrne z kamieniami, wieńce dwa jedwabne, velum 3 [...] ad P. Maryi. Korale przy nich jest pieniążek i srebrnoprawny kryształik. Jedwabnica od P. [Zadoski?]. Druga turecka subtelna, kitajki 2, czerwona i pomarańczowa. Kitajki dwie [...] zielony długie, kitajka czarna. Ręczników tureckich 3, kitajka ciemnozielona cum nomine IHS, rąbków rozmaitych 38, alb z koronkami i humerałami 4. alb [...] z humerałami 9, pospolitych jedenaście.

Szerzynka czerwona jedwabna na niej wyszyte złotem nomen Jesus i koronki wkoło złote. Szerzynka biała siatką i listwami złotem szytymi, także koronki wkoło złote.

Dach kościoła jest dobrze pokryty, ceglany. Dzwonnica murowana z trzema dzwonami i z czwartym – sygnaturką. Jednocześnie kostnica dobra,

murowana. Na remont kościoła oraz inne potrzeby są trzy floreny uposażenia z trzech utargów (*ex tribus macellis*)²⁶ [*Camiscum?*], które corocznie pobierane są przez wityrków kościoła oraz jałmużna z trzech dni świątecznych, składana według zwyczaju, a które to na potrzeby tegoż kościoła przekazywane są przez tychże wityrków. Ci corocznie zdają sprawozdanie²⁷ tutejszej Radzie Miejskiej za postanowieniem (*cum scitu*) Wielebnego Proboszcza. Dzwonnika i organistę wynagradzają wityrcy z kasy kościelnej jak dawniej, kaznodzieję zaś Rada Miejska.

Nabożeństwa są sprawowane w kościele według zwyczaju innych kościołów w Mieście, z tym że Jutrznia o Najświętszej Maryi Pannie jest śpiewana codziennie. Jak zapewniali wówczas tam obecni, nie ma tu żadnego (*takowego* – dopisane na marginesie po polsku?) zaniedbania.

Dom dla Plebana mały, usytuowany na cmentarzu w Narożniku pod Wieżą. Drugi dom, o którym mówi się, że od dawna jest własnością Literatów²⁸ (Bractwa). Trzeci dla kaznodziei z małym ogródkiem. Czwarty, w którym mieszka jednocześnie dwóch wikariuszy. Wszystkie wspomniane domki, jakkolwiek pokryte, wymagają naprawy.

Proboszcz ma dwóch wikariuszy: Wojciecha? (Albertum) Borzeński?, nie mającego podówczas jurysdykcji (*non fuit tunc approbatus*) oraz Jana z Nowego Miasta, który w sprawowaniu sakramentów sprawuje się przeciętnie.

Są niektóre Bractwa, jak św. Anny, które ma przywilej od Zakonu Braci Mniejszych Obserwantów²⁹, zatwierdzony przez Oficjała Poznańskiego, według poszczególnych tekstów własnych sprawują mszę śpiewaną ku czci św. Anny. Ich przywilejem jest także odprawianie w stosownych porach roku oraz w samo święto św. Anny Procesji z Najświętszym Sakramentem i z Odpustami; a także Bractwa Rzeźników, Foluszników, Szewców, Zdunów, Kołodziejów, Bednarzy, Rzemieślników, Kowali, Ślusarzy, Tkaczy, Kuśnierzy, które nie są erygowane. Jednakże wszystkie starym zwyczajem odprawiają mszę Requiem za zmarłych, wszędzie trzy razy na kwartał. Konfratry, w dni świąteczne mają zwyczaj zapalać świece, ustawione na kijach? (*in baculis?*).

²⁶ *Macellum* – słowo oznacza kram, targ, stragan, rzeźnię bądź to, co sprzedaje się na targu.

²⁷ *Faciunt nomen* – można również przetłumaczyć: wpisują do ksiąg dochodów i rozchodów.

²⁸ Bractwo Literackie (*Confraternitas Litteratorum*) – od wł. *lettera* – list. Wedle legendy Matka Boża napisała w 42 roku list do mieszkańców Messyny na Sycylii, będący Jej odpowiedzią na wyznanie wiary, jakie delegacja tego miasta złożyła w Palestynie. Tradycja ta odegrała znaczną rolę w procesie powstawania Bractw, poświęconych Matce Bożej od Listu (*Madonna della Lettera*), nazwanych z czasem Bractwami Literackimi.

²⁹ Franciszkanie Obserwanci (*Ordo Fratrum Minorum Observantium*) – gałąź franciszkanów, wyodrębniona wskutek reformy Zakonu Franciszkańskiego i zatwierdzona na mocy bulli papieża Leona X *Ite et vos* w 1517 roku.